

آداب معاشرت مردان و زنان

فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ

مَا سَقَيْتَ لَنَا

سوره ی قصص، آیه ی ۲۵

ترجمه: سپس یکی از آن دو دختر، در حالی که با حجب و حیا گام برمی داشت، نزد او (موسی) آمد؛ گفت: پدرم تو را دعوت می کند تا مزد آب دادن (گوسفندان) ما را به تو پرداخت کند.

ارتباطات اجتماعی

هر اجتماعی از زنان و مردان تشکیل یافته و بدیهی است که در زمینه هایی چون اقتصادی، آموزشی، پزشکی و اجتماعی، ارتباط و گفت و گو بین زن و مرد اجتناب ناپذیر می باشد. البته این روابط در هر جامعه ای دارای آدابی است. در اسلام نیز آدابی جهت حضور «عزتمند»، «عقیف» و «آراسته» زن و مرد در جامعه و احکام و دستورات ویژه ای جهت پرهیز از مفاسد احتمالی وضع گردیده است تا با اجرای آن، مرد و زن بتوانند ضمن حضور در فعالیت های اجتماعی، روابط اجتماعی سالمی داشته باشند و جامعه ای سالم را رقم زنند. بدین منظور، دو مفهوم به نام «محرم» و «نامحرم» در دین مقدس اسلام تعریف گردیده است.

محرم و نامحرم

افراد جامعه نسبت به یکدیگر، به دو گروه «محرم» و «نامحرم» تقسیم می گردند؛ محرم کسی است که ازدواج با او ممنوع و حرام است و نسبت به دیگران، محدودیتی در معاشرت با وی وجود ندارد؛ محدودیت هایی نظیر نگاه کردن، محبت، دست دادن و گفتگو. نامحرم نیز برخلاف محرم، مجاز به

ازدواج ولی محدود در برخی ارتباطات است.

انواع محارم :

محارم به سه گروه تقسیم می‌شوند: نسبی، سببی و رضاعی.

۱- نسبی (خویشاوندی): عبارت از بستگان نزدیک و ارحام است: پدر، مادر، پدر و مادر بزرگ، فرزند، نوه، فرزند خواهر (خواهرزاده)، فرزند برادر (برادرزاده)، دایی، عمو، خاله، عمه.^۱

۲- سببی: عبارت است از افرادی که به واسطه ازدواج به انسان محرم می‌شوند: همسر، مادر و پدر همسر، داماد و عروس انسان، همسر پدر (نامادری)، همسر مادر (ناپدری). این محرمیت در تمام موارد دائمی است، به جز همسر که در صورت جدایی و طلاق، از بین می‌رود. شوهر خواهر، زن برادر، خواهر زن، و برادر شوهر نامحرم‌اند. البته ازدواج با خواهر زن، با وجود این که نامحرم است، جایز نیست.^۲

۳- رضاعی: عبارت از محرمیت به واسطه «شیردادن به نوزاد» (رضاع) است؛ بدین صورت که اگر زنی طفل (شیرخوار) دیگری را با شرایطی که در کتاب‌های فقهی آمده است شیر دهد، فرزند رضاعی او محسوب شده و آن بچه بر آن زن و برخی از دیگر افراد خانواده محرم می‌شود. البته این محرمیت شامل برادر یا خواهر آن فرزند نمی‌شود.

فعالیت

شرایط محرمیت رضاعی را از رساله توضیح المسائل استخراج و بیان کنید.

حدود و احکام ارتباط با نامحرم

الف - تماس بدنی مرد و زن: هرگونه تماس بدنی و دست‌دادن با نامحرم حرام است. تفکیک برخی از اماکن (مانند اتوبوس یا مترو) نیز در راستای کمک به این امر می‌باشد.

۱- دختر عمو، دختر دایی، دختر خاله، دختر عمه، زن عمو، زن دایی، شوهر خاله، و شوهر عمه نامحرم هستند. همین‌طور پسر عمو، پسر دایی، پسر خاله، پسر عمه. فرزند خوانده نیز نامحرم محسوب می‌شود.

۲- حرمت ازدواج با خواهرزن، موقتی است و پس از فوت یا طلاق، می‌توان با آن خواهر ازدواج نمود. به تعبیر دیگر، هم‌زمان نمی‌توان با دو خواهر ازدواج نمود (جمع‌أختین). اما حرمت ازدواج با مادر زن دائمی است و محرمیت وی حتی پس از جدایی از همسر نیز از بین نمی‌رود.

ب - خلوت با نامحرم : حضور و باقی ماندن در مکانی که جز دو نامحرم هیچ کس دیگری در آن جا حضور ندارد و دیگری نیز نمی تواند وارد آن مکان شود (و یا احتمال آن ضعیف باشد) حرام است و در صورت مواجه شدن با چنین شرایطی، فرد باید فوراً آن جا را ترک کند. نماز خواندن در آن مکان نیز باطل است.

ج - تشبیه مرد و زن به یکدیگر : تشبیه مرد به زن و بالعکس حرام است؛ این شبیه شدن شامل : نوع لباس، نوع آرایش، ظاهر مو، ابرو، کفش و ... می شود.

تأمل

درباره حکمت این حکم تأمل کرده و عواقب مراعات نشدن آن را بیان کنید.

د - گفتگو : گفتگو با نامحرم در صورت ضرورت، با رعایت حدود شرعی جایز و بیش از حد ضرورت، مکروه است. اما ارتباط صمیمانه و برقراری ارتباط دوستی با نامحرم، هر چند به قصد کسب تجربه یا همسریابی باشد جایز نیست (= حرام است).^۱ روش برقراری ارتباط نیز تفاوتی ندارد؛ نامه نگاری، گفتگوی اینترنتی (چت)، یا تلفن، باید در چارچوب شرع مقدس اسلام باشد. فردی که قصد جدی و آمادگی لازم را برای ازدواج دارد مجاز است با اجازه و نظارت خانواده‌ی طرفین، سؤالات خود را از طرف مقابل بپرسد، به شرطی که از حدود شرعی خارج نشود و فضای گفتگو از حالت عادی و رسمی خارج نگردد.

۱- معاشرت با نامحرم در حد عادی و ضروری بدون اشکال است ولی تعدی از آن جایز نیست، به ویژه اگر همراه با قصد لذت

بیندیشید و پاسخ دهید

- ۱- چرا دین اسلام در مورد معاشرت محرم و نامحرم محدودیت‌هایی را ایجاد نموده است؟
- ۲- در صورت از بین رفتن این محدودیت‌ها چه اتفاقاتی در جامعه رخ خواهد داد؟
- ۳- بهترین راه انتخاب و شناخت همسر مناسب چیست؟

پیشنهاد

- ۱- توجهات برخی جوانان درباره برقراری رابطه و گفتگو با نامحرم را بررسی کرده و با توجه به ابعاد مثبت و منفی این ارتباطات، پاسخ‌های منطقی و قابل قبولی برای آن ارائه نمایید.
- ۲- با مطالعه آیات ۲۳ الی ۲۶ سوره قصص، و با یاری از تفاسیر قرآن، حدود ارتباطات اجتماعی زن و مرد را ترسیم نمایید.

حدود معاشرت محرم و نامحرم

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾
 وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ
 وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ
 وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ... أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ بُعُولَتِهِنَّ
 أَوْ إِخْوَانِهِنَّ
 أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ...
 وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ
 وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعاً أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

سوره‌ی نور، آیات ۳۰ و ۳۱

● در درس پیش، برخی حدود ارتباط با نامحرم مطرح گردید. در این درس با دو مورد مهم از این حدود، یعنی «پوشش» و «نگاه»، آشنا خواهیم گشت.

۱- پوشش

الف - اهمیت آراستگی ظاهر: یکی دیگر از حدود معاشرت مرد و زن، رعایت پوشش مناسب در جامعه است. پوشیدن لباس یکی از جنبه‌های آراستن ظاهری است که ضمن حفظ انسان از گزند اشیاء و حرارت یا برودت محیط، موجب زیبایی بخشی و پوشاندن بدن می‌شود. دین اسلام

دین آراستگی و زیبایی است و به آراستگی سفارش می‌کند. «إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ وَ يُحِبُّ الْجَمَالَ»^۱ «خدا زیباست و زیبایی را دوست دارد». اولیای الهی نیز علاوه بر تهذیب نفس و کسب زیبایی درونی، به پاکیزگی و آراستگی ظاهری نیز اهمیت می‌دادند، تا حدی که آراستگی و نظافت پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زبازد عام و خاص بوده است. استحباب پوشیدن لباس سفید، استعمال بوی خوش، شانه‌زدن مو، طهارت بدن، به ویژه هنگام عبادت و حضور در خانواده، در کنار دستورات شستشو، غسل و وضو، همه نشان از پسندیده بودن این صفت در دین اسلام دارد.^۲ این آراستگی نیز، حدودی دارد که اگر از آن تجاوز شود نامطلوب و گاهی مضر خواهد بود.

ب- زیبایی و محافظت: خداوند زنان را بیش از مردان از نعمت زیبایی و ظرافت بهره‌مند ساخته است؛ وجود این نعمت، موجب توجه مرد به همسر خویش و استحکام نظام خانواده می‌شود. در مقابل، زن می‌بایست **محافظت** بیشتری از خود به عمل آورد تا این زیبایی، موجب تزلزل بنیان سایر خانواده‌ها و جامعه نگردد. از این رو، خداوند دو صفت حیا و پاکدامنی را به انسان عطا فرموده است. عفاف و پاکدامنی، یک حالت روحی و فضیلت اخلاقی است که سبب حفظ خود از سوء استفاده دیگران بوده و خصلت هر انسان با فضیلتی، اعم از مرد و زن می‌باشد. از آن‌جا که زنان دارای ظرافت و زیبایی بیشتری هستند خداوند آنان را بیش از مردان به این دو صفت آراسته است.

هر انسان عقیفی از نمایان شدن اندام خود و جلب توجه دیگران به قیمت در معرض نگاه گذاشتن بدن خود، حیا می‌کند و ارزش انسانی خود را بالاتر از خودنمایی و جلب نظر دیگران می‌بیند. لذا گوهر زیبایی خویش را از نگاه هوسرانان و ناهلان مخفی نگاه داشته و اجازه سوء استفاده را به آنان نمی‌دهد. خودنمایی از دید انسان عقیف، موجب تحقیر و ذلت فردی، و نادیده گرفته شدن ارزش‌های معنوی و حقیقی اوست.

فعالیت

قرآن کریم مظاهر عفاف را برای مردان و زنان معرفی نموده است. آیا می‌توانید آن‌ها را نام ببرید؟

۱- خصال صدوق، ج ۲، ص ۱۵۷

۲- دو رکعت نماز با بوی خوش، بهتر از هفتاد رکعت نماز بدون بوی خوش است (ثواب الاعمال صدوق، ص ۳۶۲)، خداوند از این‌که کسی خود را ژولیده نشان دهد بدش می‌آید (امالی طوسی، ج ۱، ص ۲۷۵). آراستگی از صفات مؤمنان است (غررالحکم، ج ۱، ص ۳۰۷).

برای دانش آموزان فعال

جلب توجه به روش صحیح

نیازهای انسان عبارتند از: آب، غذا، مسکن، امنیت و آرامش، ارتباط و گفتگو، مقبولیت در جامعه، محبت، پرستش، ... برخی از این نیازها در دوره‌ی جوانی و نوجوانی، بیش‌تر خود را نشان می‌دهد؛ مانند نیاز به توجه، تحسین، مقبولیت و پذیرش از سوی اجتماع. این نیازها را خداوند وسیله‌ای برای کوشش و تلاش انسان قرار داده تا در جهت شکوفایی استعدادهای خدادادی خویش و عرضه‌ی آن به جامعه به کار بسته و موجب پیشرفت خود و جامعه گردد.

روش صحیح کسب جایگاه و مقبولیت اجتماعی عبارت است از: تلاش، خلاقیت، پشتکار، سودرسانی، مفید واقع شدن، و جلب اعتماد دیگران. با این حال، برخی سعی در جلب توجه و کسب مقبولیت‌های سطحی و گذرا با استفاده از روش‌های نادرست دارند؛ پوشیدن لباس‌های نامناسب و غیر معمول، آرایش غلیظ چهره، مدل‌های عجیب مو، طرز خاص صحبت کردن، سیگار کشیدن، و مبادرت به رفتارهای پرخطر، برخی از روش‌های نادرست در پاسخ به نیازهای روحی - روانی خود است.

عزت نفس؛ ضامن سلامتی نفسانی

کسی که دارای «عزت نفس» است حقارت و کمبودی در خود احساس نمی‌کند تا نیازمند خودنمایی یا جلب توجه دیگران باشد. خودنمایی نوعی حقارت و اعلام نیاز عاطفی است. انسان عزتمند خود را والاتر از آن می‌بیند که با تقلید کورکورانه از اطرافیان، گرفتار مد زدگی و رفتارهای غیر عقلانی گردد. چنین فردی از راه معقول و صحیح وارد شده و در صورت میسر نبودن، تن به حقارت، زبونی و خدشه‌دار شدن عزتش نمی‌دهد، و دشواری و سختی عزتمندان را بر آسایش ذلت‌بار ترجیح می‌دهد.

فواید یک پوشش مناسب

رعایت پوشش مناسب (از سوی مرد و زن)، علاوه بر نشانگر بودن عزت نفس و پاکی فرد، اقدامی جهت: حفظ خود از گزند بیگانگان و سوءاستفاده‌گران، افزایش آرامش روانی خود، حضور همراه امنیت در فعالیت‌های اجتماعی بدون زیان و فساد، حفظ حریم خانواده، بالا بردن سلامت اخلاقی جامعه، هدایت زیبایی‌ها به درون خانواده، سوق به معنویت و پاکی، و توجه به جنبه‌ی انسانی به جای جنبه جنسیتی می‌باشد.

پوشش مناسب زن علاوه بر آن که موجب عفت بیشتر مرد می‌شود، سبب می‌گردد که در جامعه به عنوان یک زن عفیف و پاک شناخته شود، و افراد بی‌بند و بار و هوسران، اجازه‌ی هیچ‌گونه تعرض یا سوءاستفاده را به خود ندهند.

فعالیت

با مطالعه مطالب بالا و مراجعه به تفسیر آیه‌ی ۵۹ سوره‌ی احزاب، مصونیت بخشی حجاب و نقش آن در امنیت اجتماعی را تبیین نمایید.

ج - حجاب در سایر ادیان و دیگر ملت‌ها: گرایش به پوشش و عفاف یک گرایش فطری در میان زنان و مردان بوده، و میزان و شکل آن، رابطه‌ی مستقیمی با سطح اعتقاد و پابندی به اصول و ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی آن جامعه داشته است. به طور کلی، در تمام ملت‌ها و جوامع، پوشش زنان دارای اهمیت خاص و یک امر پسندیده محسوب گردیده، و تفاوت‌ها مربوط به چگونگی و حدود آن بوده است. ادیان الهی از دیرباز بر اهمیت رعایت آداب معاشرت، از جمله پوشش، تأکید ورزیده و دینداران به آن پایبند بوده‌اند. زنان یهودی و مسیحی هنگام حضور در اجتماعات، موی سر خود را می‌پوشاندند و راهبه‌های مسیحی سعی در حفظ کامل حجاب داشته‌اند؛ دارا بودن حجاب کامل، نشانه‌ی عفت و پاکدامنی بیشتر و پابندی کامل‌تر به احکام دین و تقرب به خداوند تلقی می‌شده است.

زنان ایرانی در زمان قبل از پیدایش اسلام، عموماً پیرو آیین زرتشت بودند و با پوشش کامل در مکان‌های عمومی رفت و آمد می‌کردند. مردان ایرانی نیز همان‌گونه که در نقش‌های باستانی تخت جمشید نمایان است دارای محاسن و لباس‌های بلند، و کلاهی جهت پوشش موی سر بوده‌اند. دین اسلام نیز مانند ادیان پیشین، بر عفاف و رعایت حدود آن تأکید کرده و این حدود را کامل‌تر و دقیق‌تر تبیین نموده است. در آیه‌ی ۳۱ سوره‌ی نور می‌خوانیم:

وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَ لِيُضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ

ترجمه: و زینت‌های خود را آشکار نسازند، مگر آن (زینتی) که ظاهر و آشکار است (مانند زیبایی طبیعی چهره و گردی صورت)؛ و روسری‌های خود را بر روی سینه و گریبان خویش بیاویزند.

رعایت پوشش نه تنها از دستورات مؤکد اسلام است، بلکه رعایت آن از ضروریات دین و مورد اجماع شیعه و سنی می‌باشد. حجاب و عفت حضرت زهرا سلام الله علیها و زینب کبری سلام الله علیها همواره الگوی زنان و دختران مسلمان بوده است.

د- حدود حجاب برای مرد و زن: اسلام ضمن پذیرش تنوع و گوناگونی پوشش در مناطق مختلف و افراد عصرهای گوناگون، بر حفظ وقار و حرمت فرد در جامعه تأکید کرده و هماهنگی با ارزش‌های اخلاقی را لازم می‌داند. بنابراین پوشیدن لباسی که فرد را نزد مردم انگشت‌نما کند یا وسیله‌ی جلب توجه نامحرم قرار گیرد حرام است. همچنین استفاده از زینت و زیورآلات نباید به گونه‌ای باشد که توجه نامحرمان را به خود جلب نماید. زنان موظفند پوشش خود را به گونه‌ای تنظیم نمایند که علاوه بر موی سر، گریبان و گردن آن‌ها را هم بیوشاند، و به جز صورت و کفین (قسمت کف دو دست از مچ دست تا سرانگشتان)، می‌بایست تمام بدن خود را از نامحرم مخفی نگاه دارند. البته وجه و کفین با دو شرط می‌تواند باز و بدون پوشش باشد:

۱- نداشتن زینت

۲- عدم ترتب مفسده

حجاب فقط پوشاندن ظاهر اندام‌ها نیست، بلکه پوشاندن حجم اندام‌ها و نیز پرهیز از حرکات تحریک‌کننده را نیز شامل می‌شود. بنابراین پوشیدن لباس‌های چسبان و رنگ‌های تحریک‌کننده جایز نمی‌باشد. برخی لباس‌های محلی نیز خالی از اشکال نبوده و باید حدود شرعی در انتخاب رنگ و مدل آن مراعات شود. بهترین نوع پوشش برای زنان، «چادر» است که انتخاب زنان محجبه و عقیف مسلمان در ایران و سایر کشورها نیز می‌باشد.

* * *

۲- نگاه

از دیگر آداب معاشرت محرم و نامحرم، رعایت حدود نگاه است. نگاه به طبیعت و زیبایی‌های آن، به ویژه اگر همراه اندیشه و تأمل در نظم خلقت باشد، از موارد توصیه شده در دین اسلام است. در عرصه‌ی اجتماع، نگاه کردن دارای حدودی است که رعایت آن موجب حفظ حقوق و حریم شخصی دیگران می‌گردد.

با تأمل در آیه ۳۱ نور نکات زیر به دست می‌آید:

۱- وظیفه‌ی مردان این است که با تسلط بر خود، از نگاه به زنان نامحرم خودداری نمایند.

- ۲- خودداری از نگاه به زن نامحرم موجب مصون ماندن از آلودگی‌ها و لغزش می‌شود.
- ۳- زنان نیز همچون مردان وظیفه دارند که از نگاه به نامحرم پرهیز کنند و دامان خود را از نگاه حفظ نمایند.

فعالیت

نکات ذکر شده را در آیه ابتدای درس بیابید و نشان دهید.

حدود نگاه :

- ۱- نگاه نباید به منظور لذت جسمی باشد : به جز زن و شوهر، نگاه کردن هر فرد به افراد دیگر به قصد لذت جویی، حرام است؛ خواه آن انسان محرم باشد یا نامحرم، مرد باشد یا زن، کودک باشد یا بالغ، پیر باشد یا جوان، نگاه به صورت آن شخص باشد یا عضوی دیگر.
- ۲- نگاه به نامحرم محدود به صورت باشد : نگاه به اعضای بدن زن نامحرم (به جز میج دست و گردی صورت) حتی بدون قصد تلذذ، حرام است. اما نگاه کردن به صورت زن نامحرم در صورت نداشتن زینت، بدون ریبه (= خوف وقوع در حرام) اشکال ندارد.^۱ نگاه زن به بدن مرد نامحرم جایز نیست، ولی نگاه به دستان، سر و گردن مرد نامحرم (که به طور متعارف پوشانده نمی‌شود)، اگر بدون قصد لذت باشد جایز است.
- ۳- نگاه باید منحصر در محدوده عمومی باشد : نگاه به اموال و حریم خصوصی دیگران (مانند نگاه به داخل منزل، اسناد، احوال انسان، ...) تجسس محسوب شده و حرام است.
- ۴- نگاه مرد به مرد، یا زن به زن : در صورتی که بدون قصد لذت باشد جایز است.
- ۵- نگاه به محرم : نگاه به مو و بدن محارم بدون قصد لذت جایز است، اما شایسته این است که اعضای بدن در حد معمول پوشانده شود، به ویژه در مقابل جوان و نوجوان.

چند مسأله

- ۱- همان طور که نظر کردن مردان به نامحرم مجاز نمی‌باشد، نگاه کردن زنان به بدن مرد نامحرم نیز حرام است.
- ۲- بر مردان واجب نیست خود را از زنان نامحرم بپوشانند، بلکه پسندیده است که نسبت به

۱- البته نگاه به صورت نامحرم در غیر موارد ضروری مکروه است و از آن نهی شده است.

پوشش مناسب و مراعات شئون اجتماعی بی‌اعتنا نباشند. البته اگر مرد متوجه شود که زن نامحرم به وی نظر حرام می‌اندازد نزدیک‌تر به احتیاط آن است که خود را از وی بیوشاند.

۳- در صورتی که معالجه به وسیله پزشکی مُمائل (= هم‌نوع) میسر باشد معاینه توسط پزشک غیر مُمائل جایز نیست؛ و در صورت اضطرار به نظر و لمس اعضای بدن نامحرم، به شرطی جایز است که لمس یا نظر، ضروری بوده و از طریق غیر مستقیم (مانند به کارگیری ابزار) ممکن نباشد. در صورتی که معالجه فقط از طریق نگاه بدون نیاز به لمس، و یا با لمس بدون نگاه میسر است باید به همان اکتفا شود. در هر صورت، پزشک باید فقط به مقدار ضرورت اکتفا کند و از آن تعدی جایز نیست؛ (مثلاً در شکسته‌بندی اگر به کمک دستکش انجام‌پذیر است به همان اکتفا کند).

بیندیشید و پاسخ دهید

- ۱- مزیت‌های پوشش مناسب نسبت به پوشش نامناسب چیست؟
- ۲- عوامل گرایش به بدحجابی چه می‌باشد؟
- ۳- مدگرایی چه عیب‌هایی می‌تواند داشته باشد؟
- ۴- ارتباط رعایت حجاب را با افزایش امنیت و رضایت از زندگی شرح دهید.
- ۵- ارتباط بدحجابی را با افزایش طلاق و جرم و جنایت توضیح دهید.

پیشنهاداتی برای تحقیق درس

- ۱- درباره عواقب نگاه آلوده و تأثیر آن در ارتکاب گناه مقاله‌ای تهیه کنید و در کلاس مطرح نمایید.
- ۲- بی‌توجهی برخی جوامع مسیحی به امر پوشش بدن و موی سر از چه زمانی آغاز گردیده و چه عللی داشت؟
- ۳- درباره کشف حجاب در دوران پهلوی و برنامه استعمار در ترویج بی‌حجابی مقاله‌ای تهیه و در مدرسه ارائه نمایید.

تفریحات

امام کاظم علیه السلام :
«تلاش کنید که اوقات تان شامل چهار بخش باشد :
زمانی برای مناجات با خداوند،
و زمانی برای کسب روزی و امرار معاش،
زمانی برای معاشرت با برادران دینی و افراد مورد اعتماد
که عیب‌هایتان را گوشزد و باطن‌تان را خالص می‌کنند،
و زمانی نیز برای بهره‌مندی از لذات حلال؛
و به واسطه‌ی این زمان است که توانایی استفاده از سه زمان دیگر را به دست
می‌آورید.»^۱

استراحت و تفریح

دین اسلام علاوه بر توجه به معنویت، مشوق سلامت جسمانی و شادی و رضایت روحی است. یک دین کامل زمانی تحقق می‌یابد که نه تنها برای سعادت اخروی بلکه برای زندگی دنیوی انسان نیز دارای برنامه و دستور باشد. در نظام معرفتی اسلام، دنیا متاعی برای ساختن آخرت است و برای بهره‌مندی صحیح از آن باید برنامه‌ریزی نمود.

همان‌گونه که جسم انسان از کار و تلاش خسته می‌شود و به استراحت نیاز دارد، روح آدمی نیز نیازمند تجدید قوا و محتاج نشاط است. «اوقات فراغت» زمان‌هایی است که انسان جهت استراحت

۱- «اجْتَهِدُوا فِي أَنْ يَكُونَ زَمَانُكُمْ أَرْبَعَ سَاعَاتٍ: سَاعَةٌ لِمُنَاجَاةِ اللَّهِ وَ سَاعَةٌ لِأَمْرِ الْمَعَانِي وَ سَاعَةٌ لِمُعَاشَرَةِ الْإِخْوَانِ وَ النَّقَاتِ الَّذِينَ يُعَرِّفُونَكُمْ عُيُوبَكُمْ وَ يُخْلِصُونَ لَكُمْ فِي الْبَاطِنِ وَ سَاعَةٌ تَحْلُونَ فِيهَا لِلذَّائِمِ فِي غَيْرِ مُحَرَّمٍ وَ يَهْدِيهِ السَّاعَةُ تَقْدِيرُونَ عَلَى ثَلَاثَةِ سَاعَاتٍ». كتاب تحف العقول، ص ۴۰۹.

تن و بازپروری روح، دست از کار روزانه می‌شوید و با پرداختن به امور نشاط‌آور و مفید، نیرویی دوباره جهت ادامه‌ی تلاش و کار به دست می‌آورد.

ارتباط روح با جسم و تأثیر آن دو در یکدیگر، لزوم توجه به هر دو بُعد را نمایان می‌سازد؛ و نیک گفته‌اند که: «عقل سالم در بدن سالم است». توجه اسلام به سلامتی و بهداشت، و دستورات گوناگون آن؛ شامل: طهارت و نجاست، مستحبات و مکروهات، و حرمت استفاده از برخی مواد مضر برای سلامتی بدن، همگی نشان از اهمیت توجه به سلامتی جسم در کنار توجه به خودسازی و سلامتی روح دارد.

استفاده‌ی صحیح از اوقات عمر، از دستورات مؤکد اسلام برای زندگی سالم و پربرکت است. در این میان، ساعاتی را باید به کار و کسب روزی حلال یا تحصیل علم و دانش اختصاص داد، ساعاتی را برای عبادت و ارتباط با پروردگار، ساعتی نیز برای خواب و استراحت جسم و روح، و ساعاتی نیز جهت تفریحات و لذت‌های مشروع و حلال.

ساعات تفریح و استراحت، در حقیقت زمینه‌ساز آمادگی برای دیگر ساعات است و بدون آن نمی‌توان بهره‌وری مناسبی را از خود انتظار داشت. انسانی که در زندگی هدفمند است و خواهان تلف نکردن سرمایه‌ی بزرگ عمر است، با برنامه‌ریزی و تفکر صحیح، اوقات فراغت خود را مملو از شادی و فایده کرده و خستگی‌ها را نیز از جسم و روح می‌زداید.

انواع تفریحات

تفریحات در اسلام بر چهار قسم‌اند: مباح، مستحب، حرام، مکروه. تفریحات مباح شامل گستره‌ای از کارهاست که فرد در انجام یا عدم انجام آن مختار است، و بیشترین حجم تفریحات و سرگرمی‌ها را در برمی‌گیرد؛ مانند قدم‌زدن در طبیعت و فضای سبز. تفریحات مستحب آن دسته از کارهایی است که علاوه بر تفریح، فایده‌ای (مادی یا معنوی) برای خود یا جامعه در بر دارد؛ مانند سپری نمودن اوقات با همسر و فرزندان، آموزش فنون نظامی جهت آمادگی دفاع در برابر دشمنان اسلام، شنا و سایر ورزش‌ها، گپ‌زدن با دوستان معنوی. تفریحات حرام شامل اعمالی است که تأثیرات منفی آن بر جسم یا روح، زیاد بوده و سرگرمی مناسبی محسوب نمی‌شود؛ مانند بازی‌های قمار، گوش دادن به موسیقی حرام، و مردم‌آزاری. تفریحات مکروه نیز آن دسته از مشغولیت‌ها را شامل می‌شود که دارای ضرری^۱ برای خود یا

۱- اگر مقدار ضرر اندک باشد مکروه است و اگر میزان آن از حد بگذرد داخل در نوع حرام می‌شود.

دیگران بوده یا موجب از دست رفتن امری مستحب می‌شود، و یا فایده‌ی چندانی برای انسان ندارد و استفاده‌ی مناسب از عمر به شمار نمی‌آید؛ مانند مشغول بازی بودن پس از شنیدن اذان، یا برخی بازی‌های غیر فکری رایانه‌ای.

پیشنهاد

یکی از بازی‌های رایانه‌ای یا تفریحات متداول امروزه را انتخاب نموده و فواید و مضرات آن را بنویسید. به نظر شما، این بازی‌ها در کدام دسته جای می‌گیرند؟

الف – ورزش: ورزش و تحرک جسمانی، علاوه بر تقویت و سالم‌سازی قوای جسمی، موجب نشاط و سلامت روحی می‌شود. در دین اسلام نیز ضمن توصیه به کار و فعالیت، به امر ورزش نیز توجه خاصی شده است که در این میان، ورزش شنا از جایگاهی خاص برخوردار بوده و «بهترین سرگرمی مؤمن» معرفی شده است.

پیشنهاد

درباره‌ی فواید ورزش شنا و تأثیرات مثبت آن بر روح و جسم، تحقیق کرده و آن را در کلاس ارائه دهید.

ب – قمار و شرط‌بندی: قمار یکی از تفریحات ناسالم و حرام است. رایج‌ترین تعریف قمار عبارت از بازی با وسایل مخصوص (آلات قمار) جهت برد و تصاحب پول از دیگری است. استفاده و بازی با این وسایل حرام است، حتی اگر پای برد و باخت در میان نباشد و پولی رد و بدل نشود.^۱

۱- بازی شطرنج که گفته می‌شود امروزه از آلت قمار بودن خارج شده و جنبه‌ی بازی فکری پیدا نموده است، بنا به فتوای برخی از مراجع (مانند حضرت امام رحمت‌الله علیه) بلا اشکال و بنا بر فتوای اکثر علما، کماکان حکم قمار را داشته و حرام است. اما بازی با دیگر ابزار قمار که هنوز مصداق قمار دارند (مانند پاسور)، به فتوای تمام فقها حرام است، حتی اگر فقط به قصد سرگرمی و بازی انجام شود.

جدا از بازی قمار، شرط‌بندی (به معنی عرفی آن) نیز حرام است و پول عاید از آن نامشروع بوده و تصرف در آن جایز نیست (حتی اگر با رضایت طرفین باشد)؛^۱ مانند این که شرط بگذارند هر که شرط را ببرد چیزی به دیگری بدهد.

نشستن در مجلسی که در آن قمار انجام می‌شود نیز ممنوع و حرام است؛ این کار علاوه بر تأیید و تشویق آنان به ادامه و تکرار گناه، تأثیرات روحی - معنوی نامطلوبی بر اشخاص حاضر در مجلس می‌گذارد. وظیفه‌ی شخصی در این گونه موارد، ابتدا موعظه و نهی از منکر، و در صورت تأثیر نداشتن، ترک مکان گناه است.

کلام آسمانی

ای کسانی که ایمان آورده‌اید؛

شراب و قمار و بت‌ها و بخت‌آزمایی، پلیدهایی‌اند که کار شیطان است؛ از آن پرهیز کنید تا رستگار شوید. شیطان از طریق شراب و قمار می‌خواهد میان شما دشمنی و کینه ایجاد کند و شما را از یاد خدا و نماز بازدارد.
آیا اکنون دست برمی‌دارید؟

سوره‌ی مائده، آیات ۹۰ و ۹۱

فعالیت

با توجه به مضمون آیه، حکمت تحریم قمار را بیان نموده و عواقب آن را توضیح دهید.

* * *

ج - موسیقی: لذت‌بردن از آواز خوش، جزو خصوصیات ذاتی انسان است. موسیقی عبارت از نوای خوشی است که از حنجره انسان یا ابزار خاص تولید شده و گونه‌های مختلفی دارد. در دین اسلام نیز موسیقی به دو دسته حلال و حرام تقسیم می‌گردد؛ معیارهای تشخیص موسیقی حرام عبارتند از:

۱- جوایزی که در مسابقات اهدا می‌گردد، فقط در صورتی که از شرکت‌کنندگان بابت آن پولی دریافت نشده باشد اشکالی ندارد؛ در غیر این صورت اشکال دارد و جایز نیست.

- ۱- هرگونه آوازی که ریتم یا محتوای آن مخصوص مجالس گناه باشد.
  - ۲- هرگونه ساز موسیقی که مخصوص مجالس لهو و لعب باشد.
  - ۳- هرگونه موسیقی که محتوای باطل، کفرآمیز یا تحریک کننده داشته باشد.
  - ۴- آواز نامحرم که موجب مفسده گردد.
- قرائت قرآن با صدای خوش و حزین، و همچنین مدح اهل بیت علیهم السلام و صوت دلنشین اذان، مستحب است و مورد سفارش دین اسلام قرار گرفته است.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ :

لِكُلِّ شَيْءٍ حَلِيَّةٌ وَ حَلِيَّةُ الْقُرْآنِ الصَّوْتُ الْحَسَنُ

برای هر چیز، زینتی وجود دارد و زیبایی بخش قرآن، صوت زیبا است.

اصول کافی، ج ۲، ص ۶۱۵

بیندیشید و پاسخ دهید

- ۱- «اوقات فراغت» خود را چگونه صرف می‌کنید؟ چه مقدار از آن مفید است؟
- ۲- روش‌های «شادزیستن» را برشمارید. مهم‌ترین عامل احساس شادمانی چیست؟
- ۳- برنامه‌ریزی برای اوقات فراغت جوانان برعهده‌ی چه کسانی است؟ نقش جوانان در این میان چه میزان می‌باشد؟
- ۴- تعدادی از تفریحات کم‌هزینه و در دسترس را نام ببرید.
- ۵- برخی ضررهای گوش کردن به موسیقی را نام ببرید.
- ۶- تفاوت بدبختی را با احساس بدبخت بودن بیان کنید؛ چگونه می‌توان احساس بدبختی را به خوشبختی تبدیل نمود؟

زکات

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید :
«إِذَا مَنَعُوا الزَّكَاةَ مَنَعَتِ الْأَرْضُ بِرِكَتِهَا مِنَ الزَّرْعِ وَ الثَّمَارِ وَ الْمَعَادِنِ كُلِّهَا»
کتاب کافی، ج ۲، ص ۳۷۴
ترجمه : هنگامی که مردم از پرداخت زکات خودداری کنند، زمین نیز برکت خویش را، که شامل محصولات زراعی، میوه‌های باغستان‌ها و مواد معدنی است، دریغ می‌کند.

معنی زکات

زکات به معنی رشد و نمو است. همان‌طور که درخت با هرس کردن شاخه‌های زائد، دارای رشد و شکوفایی بهتر و محصول فراوان‌تر می‌گردد، پرداخت زکات و صدقه، که جداسازی بخشی از درآمد و رساندن آن به نیازمندان است، موجب فزونی خیر و برکات مال و دیگر آثار معنوی می‌گردد. اهمیت پرداخت زکات آن قدر زیاد است که بدون پرداخت آن، نماز انسان نیز مقبول حق واقع نمی‌شود.^۱
علاوه بر زکات اصطلاحی، که فقط شامل برخی اموال می‌شود، هر نعمتی به طور کلی زکاتی دارد که باید آن را پرداخت، تا هم از فواید آن بهره‌مند شد و هم از ضرر در امان ماند؛ دارایی، سلامتی جسمانی، قدرت و توانایی، جمال و زیبایی، علم و دانایی و ...^۲

۱- مَنْ أَقَامَ الصَّلَاةَ وَ لَمْ يُؤْتِ الزَّكَاةَ لَمْ يُقَمِ الصَّلَاةَ. (امام باقر علیه السلام، کافی، ج ۳، ص ۵۰۶).

۲- زکاة القدرة الإنصاف، و زکاة الجمال العفاف، و زکاة اليسار بَرِّ الجبران و صلة الأرحام، و زکاة الصحة السعی فی طاعة الله، و

زکاة الشجاعة الجهاد فی سبیل الله. (غیرالحکم).

فواید پرداخت زکات

حکمت آسمانی

فقیری گرسنه نماند مگر به خاطر کوتاهی مردم در ادای زکات و مالی در خشکی با دریا از بین نرفت مگر به سبب پرداخت نکردن زکات.
امام صادق(ع)، کتاب من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۷

زکات و سایر انفاق‌ها، علاوه بر آثار مادی آن، برای خود و دیگران، دارای اثرات معنوی نیز می‌باشند. یکی از آن اثرات عبارت است از پاک نمودن روح از آلودگی‌ها و تکامل معنوی؛ از این رو واژه‌ی «تزکیه»، که هم خانواده‌ی زکات است، به معنی طهارت و پاک نمودن نیز به کار می‌رود.

حُذِّ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةٌ تُطَهِّرُهُمْ وَ تُزَكِّيهِمْ بِهَا وَ صَلَّى عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَ اللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ^۱

ای پیامبر! از اموال مردم زکات بگیر، تا به وسیله‌ی آن، پاک و متکامل گردند، و برایشان دعا کن، زیرا آرامش بخش آنان است، و خداوند شنوایی داناست.

خداوند متعال اثری را که مردم در «ربا» جستجو می‌کنند از آن سلب نموده و در عوض، به «زکات» و دیگر انواع انفاق، برکت و فزونی اعطا نموده است: «يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ».^۲ حال آن‌که عموم مردم، پرداخت قسمتی از مال خود به نیازمندان را از بین رفتن پس‌انداز و کم شدن سرمایه می‌دانند: «وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا».^۳
خداوند حکیم در آیات قرآن، مؤمنین را تشویق به انفاق در راه خدا می‌کند، و برای بیان برکت و زیاد شدن مالی که انفاق می‌کنند مثالی زده است؛ می‌فرماید:

۱- سوره‌ی توبه، آیه ۱۰۳

۲- خداوند خیر و برکت را از ربا می‌گیرد و آن را به نابودی سوق می‌دهد و صدقات را رشد و فزونی می‌بخشد. (سوره‌ی بقره، آیه

۳- و گروهی از اعراب آن‌چه را انفاق می‌کنند زیان تلقی می‌کنند. سوره‌ی توبه، آیه ۹۸

کسانی که اموال خود را در راه خدا انفاق می‌کنند، همانند بذری هستند که هفت خوشه پرویاند، که در هر خوشه، یکصد دانه باشد، و خداوند آن را برای هر که بخواهد (و شایستگی داشته باشد)، دو یا چند برابر می‌کند، و خدا (از نظر قدرت و رحمت) وسیع، و (به همه چیز) داناست.^۱

یعنی یک درهم صدقه در راه خدا، هفتصد برابر یا بیشتر می‌شود؛ البته این برکت مخصوص آن انفاق‌هایی است که در آن «ریا» یا «آزار و اذیتی» نباشد.

برای دانش آموزان فعال

مفهوم برکت: برکت در اصل به معنی ثابت ماندن و ماندگاری است و به هر نعمتی که پایدار و بادوام باشد، یا هر موجودی که دارای عمر یا آثار مستمر و طولانی می‌باشد، «مبارک» یا «پربرکت» گفته می‌شود. در مقابل، موجودات بی‌برکت، زود فانی و بی‌اثر می‌شوند. واژه‌ی «خیر» نیز معمولاً همراه «برکت» استعمال می‌شود زیرا هر جا که برکت نباشد خیر و فایده‌ای نیز وجود ندارد یا ناچیز است. یک سرمایه‌ی پربرکت، سرمایه‌ای است که به زودی زوال نپذیرد و یک موجود مبارک نیز موجودی است که آثار آن مدتی طولانی برقرار بماند و سرچشمه‌ی انواع خیرات، نیکی‌ها و موفقیت‌ها باشد.

کیفیت ظاهری برکت: از آنجایی که خیرات الهی از مقام ربوبی پروردگار به طور نامحسوس صادر می‌شود، و مقدار و عدد آن هم قابل شمردن نیست، لذا به هر چیزی که دارای زیاده‌ی غیر محسوسی باشد، مبارک و دارای برکت می‌گویند. روایتی هم که می‌گوید: «هیچ مالی با صدقه‌دادن کم نمی‌شود»، مقصود همین نقصان غیر محسوس است، نه کاهش محسوس و ظاهری.

انواع برکت: برکت بر دو نوع است: مادی و معنوی. از آنجا که غرض از دین، سعادت معنوی و یا سعادت مادی منتهی به معنوی است، مقصود از برکت در تعبیر دین نیز عبارت از خیر معنوی، و یا مادی منجر به معنوی می‌باشد.

«برکات معنوی» شامل اموری نظیر: دین، قرب به خدا و سایر خیرات گوناگون معنوی؛ و «برکت مادی» شامل: مال، فرزند و سایر خیرات مادی که زمینه‌ساز امور

معنوی می‌باشد.

«برکت در مال» به معنای پرفایده بودن، ضایع نشدن و به سرقت نرفتن آن است، «برکت در نسل» به معنای فراوانی آعقاب یا بقای نام و دودمان است، «برکت در غذا» به معنای قابلیت سیر کردن تعداد بیشتری از مردم است، و «برکت در وقت» به معنای قابلیت انجام کار بیشتر از حد معمول در مقدار وقت محدود می‌باشد.

موجودات مبارک : در قرآن کریم موجودات مختلفی «مبارک» معرفی شده‌اند؛ ذات مقدس و ازلی خداوند، حضرت نوح و نسل وی، حضرت عیسی و یحیی، اهل بیت علیهم‌السلام، کتاب قرآن، ماه مبارک رمضان، و باران. در میان مکان‌ها نیز مسجد اقصی، کوه طور و خانه‌ی کعبه، «مبارک» نامیده شده‌اند.

* * *

موارد تعلق زکات مالی

زکات بر ۹ چیز واجب است :

الف - غلات و محصولات کشاورزی : ۱- گندم ۲- جو ۳- خرما ۴- انگور (کشمش،

مویز)

ب - دام‌ها : ۵- شتر ۶- گاو ۷- گوسفند

ج - سکه‌ها (نَقَدَین) : ۸- طلا ۹- نقره

حد نصاب در زکات

زکات امول مذکور در صورتی واجب است که به حد معین یا تعداد خاصی برسد، که به آن «حدِ نصاب» می‌گویند. هر یک از این اموال نه‌گانه دارای حدِ نصاب‌های خاص خود می‌باشد.

برای دانش‌آموزان فعال

به طور نمونه، اولین حد نصاب گوسفند ۴۰ رأس است؛ یعنی اگر دام‌دار کمتر از چهل گوسفند داشته باشد در آن سال زکات بر او واجب نیست. در صورت داشتن ۴۰ الی ۱۲۰ گوسفند، یک گوسفند باید به عنوان زکات پرداخت شود. حد نصاب دوم گوسفند، ۱۲۱ است و در ازای داشتن آن باید دو گوسفند داده شود. حد نصاب سوم، ۲۰۱ است، و به همین ترتیب.

نمونه‌هایی از حد نصاب‌ها :

نوع	نصاب اول	میزان زکات	نصاب دوم	میزان زکات	نصاب سوم	میزان زکات	نصاب چهارم	میزان زکات
گوسفند	۴۰ رأس	یک گوسفند	۱۲۱ رأس	دو گوسفند	۲۰۱ رأس	سه گوسفند	۳۰۱ رأس	۴ گوسفند
شتر	۵ نفر	یک گوسفند	۱۰ نفر	دو گوسفند	۲۵ نفر	پنج گوسفند	۲۶ نفر	یک شتر دو ساله
گاو	۳۰ رأس	یک گوساله‌ی دو ساله	۴۰ رأس	یک گوساله‌ی سه ساله	۶۰ رأس	دو گوساله‌ی دو ساله	...	...
گندم، جو، خرما، کنمش	۸۵۰ کیلوگرم	$\frac{1}{10}$ در صورت آبیاری به صورت دیمی یا قنات، $\frac{1}{20}$ در صورت آبیاری با دست یا چاه.						
نقدین: سکه‌ی طلا	۱۵ مثقال	یک چهارم						
نقدین: سکه‌ی نقره	۱۰۵ مثقال	یک چهارم						

شرایط مخصوص در وجوب زکات

● شرایط وجوب «زکات دام» عبارتند از :

- ۱- چریدن در تمام ایام سال : اگر مقداری از سال به او علوفه داده شود زکات ندارد.
- ۲- کار نکردن حیوان : در صورتی که در شخم‌زنی، باربری و یا مسافرکشی به کار گرفته شود مشمول زکات نمی‌شود.

۳- گذشت یک سال : زکات در صورتی واجب می‌شود که شخص، حداقل یازده ماه تمام، مالک مقدار نصاب تعیین شده باشد.

● شرایط مخصوص «زکات غلات» : زمان وجوب پرداخت زکات گندم و جو، هنگام خرمن و جداکردن کاه؛ و زمان خرما و انگور، بعد از چیدن است. ملاک اندازه‌گیری وزن غلات، وزن خشک‌شده‌ی آن‌هاست؛ مانند کنمش و مویز.

● شرایط مخصوص «زکات طلا و نقره» : زکات تنها به طلا و نقره‌ای تعلق می‌گیرد که به صورت سکه‌ی رایج در معاملات باشد (مانند درهم و دینار). بنابراین به زیورآلات زنان زکات تعلق نمی‌گیرد. همچنین سکه‌ی بهار آزادی نیز مشمول پرداخت زکات نمی‌باشد.

***

مصرف زکات

زکات در هشت مورد مصرف می‌شود:^۱

۱- فقرا: فقیر فردی است که در اثر نبودن کار دائم یا پیش‌آمدهای زندگی، یا کثرت افراد تحت تکفل، دچار کمبود درآمد است، و امکان پرداختن به کار بهتر را نیز ندارد. در نتیجه نمی‌تواند خرج سال خود و عائله‌اش را در حد حفظ آبرو و متناسب با شأن اجتماعی خویش به دست آورد.

فعالیت

با توجه به آیه‌ی ۲۷۳ از سوره‌ی بقره، پنج مشخصه‌ی نیازمندان واقعی را استخراج نمایید.

۲- مساکین: مسکین به فردی اطلاق می‌گردد که به عللی مانند نقص عضو، بیماری، و پیری، خانه‌نشین و یا از کار افتاده شده است و از این رو، قدرت کسب مخارج سالانه‌ی خود (و نان خورانش) را ندارد.

۳- عاملان: کسانی هستند که از جانب امام عَلَيْهِ السَّلَام یا نایب وی، مأمور گرفتن، نگهداری و محاسبه‌ی زکات‌اند. سهمی از زکات به عنوان حق الزحمه به آنان تعلق می‌گیرد.

۴- ایجاد اُلفت: سهمی از زکات به کفار و مسلمانانی که عقایدشان ضعیف است اعطا می‌شود تا علاقمند به اسلام و جهاد با دشمنان شده و با دشمنان متحد نشوند.

۵- آزادکردن: در صورت وجود انسان‌های دربند و یا به بردگی درآمده، سهمی از زکات جهت رها نمودن آنان از بند اسارت (و زندان) پرداخت می‌گردد.

۶- بدهکاران: از دیگر مصارف زکات، پرداخت بدهی و قرض افرادی است که بر اثر قرض یا ورشکستگی (نه از روی معصیت و گناه)، قادر به پرداخت بدهی خود نیستند.

۷- در راه خدا: مانند هزینه‌های احداث یا تعمیر جاده، بیمارستان و به طور کلی، هر چه مربوط به مصالح عمومی جامعه و مسلمانان بوده و نیز هر چه موجب اعتلای اسلام و از بین رفتن فتنه و فساد از حوزه‌ی اسلام یا مسلمانان می‌شود.

۸- در راه ماندگان: به مسافرانی که سفر آنان در راه معصیت نباشد و به علتی در غربت دچار بی‌پولی شده‌اند، از زکات به مقداری که آن‌ها را به مقصد برساند پرداخت می‌گردد.

۱- در آیه‌ی ۵۹ از سوره‌ی توبه به این هشت مورد اشاره گردیده است.

چند مسأله

- * به افراد کافر و بی ایمان زکات پرداخت نمی گردد، مگر بابت تألیف قلوب.
- * صدقه بر دو نوع است: واجب (زکات)، مستحب (یا مندوب). غیر سید نمی تواند به سید زکات (صدقه‌ی واجب) دهد.^۱ ولی پرداخت صدقه‌ی مستحبی به سادات اشکال ندارد.
- * از آنجا که زکات یکی از عبادات است، نیت و قصد قربت در آن واجب است.
- * تجارت با مال زکات نداده باطل است، و تصرف در چنین مالی جایز نیست.

فعالیت

چند مورد از تفاوت‌های زکات با مالیات را بیان نمایید.

* * *

زکات بدن (فطریه)

این نوع از زکات، بنا به روایات، متمم روزه‌ی ماه مبارک رمضان است. مسلمانان مقارن با فرارسیدن عید فطر، و به پاس نعمت سلامتی و توفیق روزه‌داری، مقداری گندم یا خرما به نیازمندان می دهند تا آنان نیز در این روز بزرگ عید بگیرند.

مقدار زکات فطر: به ازای هر نفر، سه کیلوگرم گندم، برنج، خرما، مویز، جو یا هر غذای متداول آن منطقه، (و یا بهای آن) است که به نیازمندان مؤمن پرداخت می گردد. فطریه‌ی غیر سادات نیز به سادات فقیر تعلق نمی گیرد.

زمان پرداخت: از غروب شرعی شب اول شوال تا ظهر عید فطر. کسانی که امکان حضور در نماز عید را دارند، پیش از نماز عید باید آن را بپردازند یا از مال خود کنار بگذارند (به این مسأله کم اهمیت داده می شود).

شرایط و جوب: افرادی که مخارج زندگی شان را خود به دست می آورند و فقیر نیز نیستند، واجب است فطریه‌ی خود و تمام افراد تحت تکفل (نان خور) خویش، حتی نوزاد، را پرداخت نماید. کسی که فطریه‌اش بر دیگری واجب است، پرداخت فطریه از عهده‌ی وی ساقط می شود، حتی اگر مُتَمَوِّل و غَنی باشد و اگر بداند که سرپرست یا میزبان، زکات وی را نپرداخته یا فراموش نموده، پرداخت

۱- در حالت اضطراری دادن زکات غیر سید به سید جایز است.

زکات بروی واجب نیست، هر چند احتیاط مستحب این است که جای آن‌ها پرداخت کند.

بیندیشید و پاسخ دهید

۱- ارتباط میان خشکسالی و سیل را با پرداخت نکردن زکات چگونه توجیه

می‌کنید؟

۲- اگر مردم مقید به پرداخت زکات باشند وضعیت جامعه چه تغییراتی خواهد

نمود؟

پیشنهاد جهت تحقیق

آثار فردی و اجتماعی پرداخت زکات، و تأثیرات منفی بی‌توجهی به آن را

دسته‌بندی و به عنوان یک کار تحقیقی به کلاس ارائه دهید.